

ducted by expert-qualification Commission, which checks their professional skills and ability to conduct expert studies according to modern scientific methodical achievements of forensic expert study.

The presence of a single methodology for evaluating of possible damage to national security because of disclosure of information, that can be examined for the presence of state secrets in it, will make the information evaluation process clear and transparent both for experts and other participants in criminal proceedings while checking the validity of their conclusions.

Key words: state secret, forensic examination, the state expert on secret matters, the competence of the state expert on secret matters, principle of verification.

УДК 343.98

О. В. ХАЛІН

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

На підставі аналізу чинного законодавства розкриті особливості притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Внесені пропозиції щодо можливості притягнення до відповідальності юридичних осіб без обов'язку встановлення вини фізичних осіб, обґрунтована доцільність перебачити у якості запобіжних заходів заборону закриття юридичних осіб або їх реорганізацію на час кримінального провадження, заборонити брати участь в тендерах, одержувати додаткові ліцензії та дозволи, торгувати цінними паперами тощо.

Ключові слова: кримінальна відповідальність юридичних осіб, відкриття, закриття та виділення кримінального провадження щодо юридичних осіб, запобіжні заходи щодо юридичних осіб.

Халин О. В. Криміналістическа характеристика юридических лиц, совершающих легализацию доходов, полученных преступным путем

На основании анализ действующего законодательства раскрыты особенности привлечения к уголовной ответственности юридических лиц. Внесены предложения в отношении привлечения к ответственности юридических лиц без обязательного установления виновности физических лиц; обоснована целесообразность предусмотреть в качестве меры пресечения запрет закрывать юридические лица в период расследования, проводить реорганизацию, принимать участие в тендерах, получать дополнительные лицензии, разрешения, торговать ценными бумагами.

Ключевые слова: *уголовная ответственность юридических лиц, открытие, закрытие выделение уголовных производств в отношении юридических лиц, меры пресечения в отношении юридических лиц.*

Khalin Oleh. Forensic characterization of persons who commit legalization (laundering) of proceeds from crime

On the basis of current legislation discovered the features of criminal liability of legal persons. The suggestions on the possibility of prosecution of persons without legal obligation to establish the guilt of individuals, expediency identified as preventive measures banning legal entities, or closing them to reorganize the criminal proceedings to prohibit the participation in tenders, to obtain additional licenses and permits, trade securities and so on.

Key words: *criminal liability of legal persons, opening, closing and allocation of criminal proceedings against legal persons, precautions for legal entities.*

Сучасні євроінтеграційні процеси суттєво впливають на законодавство та практику його застосування. Однією з новел є введення кримінальної відповідальності юридичних осіб за окремі види злочинів, що обумовило появу нового суб'єкту, а це потребує суттєвого переосмислення кримінально-правових та криміналістичних концепцій.

Ганс Грос визначив, що криміналістика – це вчення про реальності кримінального права, до яких варто зараховувати, в першу чергу, саму людину (злочинця ...)¹. І.М. Якимов, розкриваючи сутність застосування методів кримінальної техніки та тактики в розслідуванні злочинів, вказував, що «розслідування злочину складається з: 1) виявлення особи «совершителя» злочину; 2) виявлення об'єкту його посягання; 3) встановлення сутності його злочинної діяльності за тими змінами, котрі вона внесла в природу та співвідношення речей між собою»².

В структурі методики розслідування злочинів, яка, на думку Р.С. Белкіна, є кінцевим продуктом криміналістичної науки³ особливого значення набуває криміналістична характеристика злочину, в якій, зокрема, обов'язковим елементом В.Г. Танасевич та В.А. Образцов виокремлюють «особу суб'єкта злочину»⁴; І.А. Возгрин – «дані про типові особистісні характеристики злочинця та потерпілого»⁵, І.Ф. Герасимов – «особливості особи та поведінки обвинуваченого»⁶.

Тривалий час в структурі криміналістичної характеристики злочинів розглядалась характеристика лише фізичної особи, як суб'єкта злочину. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013р. Кримінальний кодекс України був доповнений Розділом XIV-I, яким унормовувались заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб⁷. Дана новела зумовила потребу розширити криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, за які передбачена відповідальність юридичних осіб, детальним аналізом не лише фізичної, але й юридичної особи.

Відповідно до ст. 96-3 КК України, підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є: 1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій

статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України; 2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України; 3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 258-258-5 КК України; 4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, частинами другою - четвертою статті 159-1, статтями 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України. Отже, за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, використання коштів, одержаних від незаконного обороту наркотиків відповідальності мають підлягати юридичні особи. Оскільки фінансові операції здійснюються через фірми, холдинги, корпорації, страхові та банківські системи, то варто виявити спільні ознаки, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Незважаючи на тривалий супротив науковців та практиків, дана концепція була прийнята, оскільки вона, беззаперечно, має низку переваг, серед яких: більш широкий арсенал слідчих засобів для встановлення доказів; розширені можливості надання міжнародної правової допомоги, триваліші строки давності притягнення до кримінальної відповідальності (у порівнянні з адміністративною, яка була раніше).

Статистика країн, де діє подібне законодавство свідчить про високу ефективність. Так, в Естонії за 2010 -2013 р.р. притягнені до кримінальної відповідальності більше 200 юридичних осіб, в Хорватії -12, в тому числі з виявленням причетності до вчинених злочинів високопосадовців.

Порівняльний аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України дає підстави для виявлення прогалів у вітчизняному

унормуванні подібного інституту, що мінімізує його ефективність в Україні.

По-перше, в законодавстві України притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності напряму залежить від встановлення вини фізичної особи, які діяла від імені та в інтересах структури. Як зазначено в ч. 8 ст. 214 КПК України, відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру юридичну особу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру. Закриття кримінального провадження щодо юридичної особи також відбувається у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи. Дана концепція негативно вплине на результати розслідування, оскільки за наявності достатніх підстав для притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності, але за відсутності можливості притягнення до відповідальності фізичної особи (у випадку смерті, неосудності, або прийняття рішення колегіальним органом) застосувати штраф, конфіскацію або ліквідацію буде неможливим. За законодавством європейських держав відбувається відокремлення проваджень, і надається можливість притягнення до відповідальності юридичних осіб не залежно від факту встановлення винуватості фізичної особи. Та, за законодавством Сербії, у випадку неможливості відкриття та проведення кримінального провадження стосовно фізичної особи, така процедура може бути здійснена по відношенню лише до юридичної особи (ч. 2 ст. 35 Закону про кримінальну відповідальність юридичних осіб). Аналогічні положення закріплені в законодавстві Македонії, Чорногорії, Словенії.

По-друге, факт винуватості юридичної особи не завжди потребує встановлення винуватості уповноваженої фізичної особи, й на-

впаки. В 1988 році Комітет Міністрів Ради Європи в своїх Рекомендаціях державам-учасникам вказував, що підприємства мають нести кримінальну відповідальність, не залежно від того, чи можна виявити фізичну особу, яка вчинила дію чи бездіяльність, що є злочином»⁸. Так, в Законі Елкінса (США, 1903р.) чітко вказується, що дії або бездіяльність керівника, що діє в рамках трудових відносин з юридичною особою, розглядаються в якості дій або бездіяльності корпорації. Відкинувши традиційну доктрину загального права, які спростовує корпоративну відповідальність, Верховний Суд США не тільки підтвердив дане положення закону, але й рішуче оголосив про необхідність застосування відповідальності юридичних осіб, оскільки, якщо кримінальне право буде поширюватися лише на фізичних осіб, то багато злочинів залишаться безкарними»⁹. Відповідно до даної доктрини корпорація може бути притягнена до кримінальної відповідальності за дії своїх агентів, якщо вчиняється кримінальне правопорушення в рамках трудових відносин та з метою одержання вигоди. При цьому термін «будь-які агенти» тлумачиться досить широко. В американському законодавстві ієрархія не має жодного значення – «корпорація може бути кримінально пов'язана з діями підлеглих, навіть рядових працівників»¹⁰.

По-третє, кримінальній відповідальності традиційно в країнах США та Європи можуть підлягати партії у випадку вчинення корупції та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Так, колишній прем'єр-міністр Хорватії був засуджений до дев'яти років позбавлення волі, на його партію накладено штраф у сумі 688 тис. євро, а створена ними структура, яка через торгівлю впливом прем'єр-міністра вигравала тендери у державних підприємств, накопичувала та легалізовувала викрадені бюджетні кошти, ліквідована.

По-четверте, запорукою ефективності розслідування є правильне та вчасне застосування запобіжних заходів. Однак, в законодавстві України такі міри передбачені лише для фізичних осіб (ст. 176 КПК України). Як свідчить досвід зарубіжних країн, у випадку відкриття кримінального провадження щодо юридичної особи доцільно обрати у якості запобіжного заходу один з наступних видів:

заборона на ліквідацію, реорганізацію, створення дочірніх підприємств, заборона займатися певними видами діяльності, одержання ліцензій, дозволів, концесій або субвенцій, які видаються національними державними органами або органами місцевого самоврядування, заборона на укладання угод з бенефіціарами національних та місцевих бюджетів, відсторонення від участі в тендерах тощо. Відповідно до Закону Болгарії про державні закупівлі, кожен учасник тендеру має подати декларацію, що підтверджує факт не притягнення особи до кримінальної відповідальності. Цим законом також забороняється брати участь в закупівлях іноземним фізичним та юридичним особам, які були визнані винними у одержанні неправомірної вигоди в державах інкорпорації або реєстрації; заборона на торгівлю цінними паперами, що належать юридичній особі.

В Україні представниками правоохоронних органів висловлюються сумніви щодо можливості проведення слідчих (розшукових) дій за участю юридичних осіб. Однак, як свідчить практика, формування доказової бази в таких провадженнях має й свої переваги, оскільки робота під прикриттям, перехоплення корпоративної переписки є суттєвим джерело інформації. А вступити в контакт з юридичною особою буває простіше, ніж з фізичною. За офісом підозрюваної компанії може бути встановлено спостереження, телефони, зареєстровані на компанію, можуть прослуховуватися, а листи та інші відправлення можуть бути переглянуті.

Оскільки легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, пов'язана з предикатними злочинами, які можуть бути вчинені на території інших держав, то доцільно для налагодження міжнародної співпраці в рамках кримінального провадження поширити умови такої співпраці й на провадження щодо юридичних осіб. Наприклад, в Німеччині та Італії регулювання питань взаємної правової допомоги в кримінальних провадженнях поширюється на процедуру застосування санкцій до юридичних осіб. Відсутність аналогічного положення в національному законодавстві може суттєво ускладнити процес розслідування по відношенню до юридичних осіб, зокрема, щодо міжнародних компаній.

За рекомендацією Організації Економічного Співробітництва і розвитку, доцільно розглянути можливість наділення прокурорів певними дискреційними повноваженнями, які дозволяють їм відмовляти у відкритті кримінальних проваджень по злочинах, які не завдали значної шкоди, або по відношенню до другорядних осіб. Оскільки дискреційні повноваження дозволять прокурорам кількість кримінальних справ, забезпечувати виділення необхідних ресурсів для найбільш важливих кримінальних проваджень, а також скоротити обсяг конкретного провадження¹¹.

Отже, характеризуючи юридичну особу, як суб'єкт кримінальної відповідальності, доцільно з'ясовувати питання місця реєстрації (у тому числі, країни), організаційної структури, власника, акціонерів, виду діяльності, фактів притягнення до кримінальної відповідальності в інших країнах, наявності ліцензій тощо.

Очевидні позитивні зміни в законодавстві України є передумовою успішної діяльності правоохоронних органів, зокрема, у сфері притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб, зокрема, тих, які причетні до легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Втім, для високої результативності в розслідування даних правопорушень необхідні суттєві законодавчі оновлення відповідно до європейських стандартів, роз'яснювальна робота, узагальнення слідчої та судової практики, науковий пошуків та тлумачення правових концепції.

1. Гросс Ганс. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Гросс Г. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. – М. : ЛексЭст, 2002. – Предисловие к 3-му изданию. – С. IX.
2. Яимов Н.И. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике / Яимов Н.И. – Новое изд., перепеч. с изд. 1925 г. – М. : ЛексЭст, 2003. – С. 352.
3. Белкин Р.С. Курс криминалистики / Белкин Р.С. – М. : ЮНИТИ, 2001. – С. 727.
4. Танасевич В.Г. О криминалистической характеристике преступления / В.Г. Танасевич, В.А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1976. – Вып. 25.
5. Научные основы криминалистической методики рассле-

довання преступлений. – СПб., 1993. – Ч. IV. – С.25-27. **6.** *Криміналістика* / под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – М., 1994. – С. 330-333 **7.** *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб* : Закон України від 23.05.2013р. // *Голос України* від 22.06.2013. – № 116. **8.** *Дополнение к отчету о выполнении рекомендаций в Латвии, Второй раунд оценки, февраль 2009* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.coe.int **9.** *New York Central & Hudson River Railroad Company v. United States* (1909) 212 U.S. 481. **10.** *Компанія «Стендарт Ойл Ко. оф Тексас» против США (1962)* // *Ответственность юридических лиц за коррупцию в странах Восточной Европы и Центральной Азии.* – ОЭСР, 2015. – С.28. **11.** Там же. – С. 73.

Khalin Oleh. Forensic characterization of persons who commit legalization (laundering) of proceeds from crime

On the basis of current legislation discovered the features of criminal liability of legal persons. The suggestions on the possibility of prosecution of persons without legal obligation to establish the guilt of individuals, expediency identified as preventive measures banning legal entities, or closing them to reorganize the criminal proceedings to prohibit the participation in tenders, to obtain additional licenses and permits, trade securities and so on.

Modern European integration processes significantly affect legislation and practice. One of the novelties is the introduction of criminal liability of legal persons for certain types of crimes that led to the emergence of a new subject, and this requires a significant rethink of forensic concepts.

For a long time the structure of criminological characteristics of crimes considered characteristic only of an individual as the perpetrator. Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Action Plan to liberalize the EU visa regime for Ukraine on the liability of legal persons" of 23.05.2013 . The Criminal Code of Ukraine was supplemented by Section XIV-I, which measures standardize crim-

inal law for legal persons. This story has led to the need to expand forensic characterization of criminal offenses for which the liability of legal persons, a detailed analysis is not only physical but a legal entity.

According to Art. 96-3 of the Criminal Code of Ukraine, the reason for the application to entities measures criminal law are: 1) the commission of an authorized person on behalf and in the interest of the legal entity of any of the crimes stipulated in Articles 209 and 306, 2) failure to fulfill its authorized person by law or the constituent documents of a legal entity obligations to take measures to prevent corruption that led to the commission of an offense provided for in articles 209 and 306.

Despite the long resistance of scholars and practitioners, this concept was adopted because it undoubtedly has several advantages, including: a broader arsenal of investigative tools to establish evidence; expanded opportunities for international legal assistance, longer limitation periods for criminal responsibility (compared to administrative, which was earlier).

Shortcomings in legislation of Ukraine, bringing legal person criminally liable depends on the determination of guilt and individual guilt elsewhere fact the legal person does not always require the establishment of guilt authorized individual. In the US and Europe criminally responsible parties may be held in Ukraine is not provided. The disadvantage is the lack of criminal procedural law safeguards for legal persons (prohibition of reorganization, tenders, etc.).

Thus, describing the legal person as the subject of criminal responsibility, it is advisable to ascertain the place of registration issues (including country) organizational structure, ownership, shareholders, activity, evidence of criminal responsibility in other countries, the availability of licenses, etc. The obvious positive changes in legislation Ukraine is a prerequisite for successful law enforcement agencies, particularly in the field of criminal responsibility of legal entities, including those involved in the legalization of proceeds from crime.

Key words: criminal liability of legal persons, opening, closing and allocation of criminal proceedings against legal persons, precautions for legal entities.